

İdris DEMİR*

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin görsel sanatlar kültüründe bir devrimin yaşanmasına yol açan Leopold Levy ve Rudolph Belling'in anısına kaleme alınan 'Arts in Turkey', Anadolu'nun bir medeniyetler beşiği olduğu ve Modern Türkiye'nin kültürünün tarih boyunca toprakları üzerinde yaşamış farklı medeniyetlerin bir tür sentezi olduğu fikri üzerine bina edilmektedir.

Anadolu toprakları üzerinde konuşlanan Hititler ve Selçuklulardan Cumhuriyet dönemine kadar görsel sanatların toplum içerisindeki konumunu anlatan birinci bölümden sonra I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte görülen sosyal reformlar ikinci bölümde ele alınmaktadır. Cumhuriyet döneminde resim ve heykeltıraşlık alanında kat edilen ilerlemeler sırasıyla üçüncü ve dördüncü bölümlerde irdelenmektedir. Son bölümün konusu ise Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte hız kazanan modernleşme süreci bünyesinde önemli katkılar sunan çeşitli sanatçılar anısına düzenlenen çeşitli faaliyetleri içermektedir.

Kökene itibari ile Orta Asya, tarihsel Osmanlı İmparatorluğu süreci boyunca içerisinde bulunduğu etkileşim süreci neticesinde Orta Doğulu bir toplum olma özelliği gösteren Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşma çabasının önemli bir özelliği Türk kültürünün evrimleşmesi çalışmalarının tamamlanması süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç içerisinde sanat çalışmaları ise hayati bir öneme sahiptir. Müslüman toplumlarda yaygın olarak görülen kaniya göre resim ve insan vücudunu iki boyutlu resmeden sanatsal çalışmalar İslam'da yasaklanmıştır. Dinsel bu çeşit yasaklamalar nedeniyle bir sanat çeşidi olarak heykeltıraşlık Osmanlı toplumu bünyesinde yer bulmamıştır (s.2). Osmanlı sanatı daha ziyade iki boyutlu minyatürler, ebru, hat, çini, kaati ve dokumacılık gibi uygulamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Günümüz Türkiye'sinde ise resim ve heykeltıraşlık güzel sanatlar eğitimi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bağlamda, Reisman'ın incelenen bu çalışması, Türk sanatı bünyesinde 'antik' olarak tabir edilebilecek zamanlarda yer bulan resim ve heykeltıraşlığın 'güncel' olması sürecini Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma çalışmalarının önemli bir dayanak noktasını oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Reisman, 1839 Tanzimat Fermanının ilanından bu yana yaygın olarak kabul gören bir kanı olan Batı dünyasının idealleri ve teknolojik yeterliliklerini topluma adapte etme çalışmalarına atıfta bulunarak Batılılaşma çalışmalarının kültürel unsurları da ihtiva ettiğini belirtmektedir (s. 24). Bu çerçevede, Osman Hamdi Bey'in 'Kaplumbağa Terbiyecisi' isimli tablosu, Batı tarzı ile resmedilmiş Osmanlı görsel sanatlarının en güzel örneklerinden birisini teşkil etmektedir.

Osman Hamdi Bey ve Şeker Ahmet Paşa gibi sanatçıların görsel sanatlar açılımları, Cumhuriyetin ilanından sonra da 'bir ulus yaratma' çalışmalarının bir parçası olarak devam etmiştir. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi kurulmuş, bünyesinde Devlet Konservatuvarı, Güzel Sanatlar Akademisi gibi çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. 1936 yılında Leopold Levy Fransa'dan Türkiye'ye gelmiş, İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisinde ders vermeye başlamıştır. Levy, 1949 yılında ülkesine dönene kadar Akademinin direktörlüğünü yapmış ve modern Türk sanatının gelişmesinde önemli katkıları olmuştur (s. 51).

Levy, Nurullah Berk, Abidin Dino, Elif Naci, Cemal Tollu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Avni Arbaş, Adnan Varınca, Hakkı Anlı, Mübeccel Küçükaksoy ve Turgut Atalay gibi öğrencilerin yetişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Hemen her biri daha sonra kendi alanlarında dünyada ün kazanan bu ressamlar Mevlut Akyıldız ve Erol Akyavaş gibi ikinci kuşak sanatçıların yetişmelerinde büyük çaba sarf etmişlerdir.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Nemrut Dağı gibi çeşitli yerlerde Anadolu toprakları üzerinde yaşamış uygarlıkların bıraktıkları heykellere rastlamak mümkündür. Ancak, İslam öğretilerinin etkisiyle heykeltıraşlık bir günah olarak nitelenmiş, taş ve ahşap oyma sanatı, Osmanlı devrinde, camiler, medreseler, saraylar, şadırvanlar ve çemelerdeki oyma ve kabartmalardan öteye gitmemiştir.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra daha önceleri yasaklanan heykeltıraşlık teşvik edilmeye ve desteklenmeye başlamıştır. Birçok öğrenci yüksek öğrenim için yurtdışına gönderilmiş, Avrupalı usta heykeltıraşlar Türkiye'ye davet edilmiştir. Yurtdışından gelen bu etki ile yeni bir sanatsal akımın heyecanı başlamış olmakla birlikte Türk toplumu için heykeltıraşlık, bir 'ulus inşası aracı' haline gelmiştir (s. 72). Avrupa'dan gelip Türk sanatının gelişiminde katkıda bulunan heykeltıraşlar arasında Alman Rudolph Belling

* Yard. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume 3 / 10 Winter 2010

çok önemli bir yer tutar. 1937 yılında Türk hükümetinin önerisini kabul edip İstanbul'a gelen Belling İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Akademisinde profesör ve heykeltıraşlık bölüm başkanı olarak uzun bir süre hizmet etmiştir. Belling'in Türk heykeltıraşlığının gelişimi üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki Türk heykeltıraşlığı akademisi disiplini (1937-1954) Belling öncesi ve Belling sonrası olmak üzere ikiye ayrılır (s.71). Belling, Türkiye'de bulunduğu süre boyunca Hakkı Atamulu, Yavuz Görey, Kamil Sonad, Hüseyin Gezer, Turgut Pura, Hüseyin Anka ve İlhan Koman gibi pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencileri sonradan ikinci kuşak heykeltıraşların yetişmelerinde görev alarak Türkiye'de görsel sanatlar anlayışının gelişimine katkıları sunarak modernleşme çalışmalarında yer edinmişlerdir. Güzel Sanatlar Akademisinde yetiştirdiği çok sayıda öğrencinin yanı sıra Belling Türkiye'de belli başlı bazı önemli anıtlara imza atmıştır. İsmet İnönü'nün Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi bahçesinde bulunan anıtı Belling'in Türkiye'de bıraktığı önemli eserlerin başında gelmektedir.

Belling'in yanı sıra çeşitli nedenlerle hükümetin daveti üzerine gelip Türkiye'de görsel sanatların gelişiminde yadsınamaz katkıları olan diğer heykeltıraşlar ise Avusturyalı Heinrich Krippel ve Anton Hanak, İtalyan Pietro Canonica ve yine bir Alman olan Josef Thorak bulunmaktadır. Günümüzde ulusal semboller haline gelmiş pek çok heykel ve anıt bu ustaların ellerinde şekillenmişlerdir. İstanbul'da Gülhane Parkında bulunan Atatürk heykeli 1926 yılında dikilmiş olup Cumhuriyetçi ideolojiyi temsil eden ilk anıt olma özelliğini taşımaktadır ve Krippel tarafından yapılmıştır. 1927 yılında dikilen Ulusal Zafer Anıtı, 1932 yılında dikilen Samsun Anıtı ve 1937 yılında Afyonkarahisar'da dikilen Büyük Zafer Anıtı Krippel'in Türkiye'ye ulusal simge olmuş eserlerinden bazılarıdır.

Pietro Canonica'nın Türkiye'de yaptığı eserler arasında 1927 tarihli Ankara Etnoğrafya Müzesinin girişinde bulunan Atatürk Anıtı, Ankara Sıhhiye Meydanında bulunan 1927 tarihli Atatürk Heykeli ve İstanbul Taksiminde bulunan 1928 tarihli Cumhuriyet Anıtı bulunmaktadır. Ankara Güven Parkta bulunan Güven Anıtının yapımına Anton Hanak başlamış ancak 1934 yılında ölümü üzerine anıtın yapımı 1935 yılında Josef Thorak tarafından tamamlanmıştır.

Türkiye'nin modernleşme atılımları çerçevesinde kökeni Paleolitik ve Mezolitik devirlere kadar giden, tarihe ve birçok medeniyete tanıklık etmiş Anadolu toprakları üzerinde doğunun geleneksel stilleri batının teknikleri ile harmanlanarak nev-i şahsına münhasır özellikler geliştirilerek Cumhuriyet için yeni bir kimlik yaratılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'ye gelen bu Avrupalı sanatçılar, yeni bir kimlik yaratma projesinde çok önemli bir yer tutmuşlardır. Bu bağlamda, 'Arts in Turkey' kitabını yalnızca Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de resim ve heykeltıraşlığın geçirdiği evreleri ele alan bir çalışma olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Reisman, bu eserinde Tanzimat Fermanının ilanından bu yana Türk yöneticilerinin bir amaç olarak benimsediği Batılılaşma ve modernleşme adımlarının izdüşümlerini irdelerken bazı Avrupalı sanatçıların bu bünyede üstlendikleri role de vurgu yapmıştır. 'Arts in Turkey', muhtevası nedeniyle yalnızca bir sanat tarihi kaynağı olmanın ötesindedir. İncelenen kitap, modernleşen Türkiye'nin sanat ile evrimleşmesi ile aldığı yönü göstermesi açısından sosyolojik bir bakış açısı da içermektedir.